

szárnyai rezegetetik meg így olykor a levegőt. A kérdés csak az, hogy ez az angyali szintaxis és ez az angyali lexika (a tárgyakra és kristályviszonyaikra gondolok) nem vezet-e majd el Danyi Magdolna költészetének az elhallgatásához is. Prognózist adni azonban nem akarok, és nem is lehet, talán mert a mondhatatlan lehetőségei egyelőre még beíratatlanok.

PISZÁR Ágnes

AZ ESZTENDŐ NÉPRAJZÁNAK MONOGRÁFIÁJA

Penavin Olga: *Népi kalendárium*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Penavin Olga legújabb könyve, a *Népi kalendárium* mintegy harminc év gyűjtőmunkájának eredménye, azaz „szerény töredéke” annak a tudásanyagnak, amelyet még az idős parasztemberek emlékezetéből a kutató előcsalhat. Az esztendő jeles és hétköznapijához fűződő több száz éves népi tapasztalatokról, szokásokról, hiedelmekről, embert és állatot egyaránt gyógyító praktikákról, álmfejtésekről, vagyis a falusi földműves nép „tudás”-áról kapunk hű képet. Azt a szóbeli népi tudást teszi közkinccsé a kutató, amely hosszú századokon át alakult, formálódott a tapasztalat és a megfigyelések következtében. A parasztember létét — aki földművelésből és állattartásból élt — nagyban befolyásolta az időjárás szeszélye, alakulása, ezzel magyarázható, hogy szinte íratlan törvényként tartották be a kalendáriumi napokhoz kapcsolódó időjárás és termésjóslás szokásait. De nemcsak a szóbeli kultúrában terjedő hagyományos tudásanyag szolgált alapul a népi kalendárium kialakulásához, hanem a XVI. századtól nyomtatásban megjelent kalendáriumok, álmoskönyvek, csíziók is. A földművesek, állattartók kitűnő természetismerete, az időjárás pontos, aprólékos megfigyelése fontos volt a gazdálkodásban, a várható elemi csapások, betegségek elleni felkészülésre, azok elhárítására.

A kutatók szerint a gyűjtőgető, zsákmányoló népeknél nem a „naptári” mozzanat volt az elsődleges a bizonyos mágikus cselekmények időszakos megismétlésénél, hanem a létfontosságú táplálék beszerzésének lehetőségei, életük biológiai mozzanatai, amelyek azonban szintén az időjárással, az évszakok váltakozásával álltak kapcsolatban. A földművelés és állattenyésztés ismeretével párhuzamosan nő az időszaki ünnepek jelentősége is, mely kapcsolatban van a mezőgazdasági munka egyes fázisaival (szántás, vetés, aratás) és az állatok párosodásával, szaporodásával. A naptárkészítés tudományos megalapozása ezeknek a periodikus ünnepeknek az időpontját is pontosabban meghatározta, naptári keretekbe helyezte.

Penavin Olga gazdag szakirodalom, valamint saját gyűjtésének fel-

használásával mutatja be az esztendő néprajzát a jugoszláviai magyarság körében. Kutatási terület Bácska (24), Bánát (22), Baranya (7), Szerémség (6), Szlavónia (4) és a Muravidék (8) falvaira terjed ki. A rövid bevezető után Weöres Sándor *Csízio* című verse található előzi meg az esztendő néprajzát, mely január elsejével kezdődik, és december utolsó napjával, szilveszterrel zárul. A kutató minden hónapnál tudományos és általános képet ad, hogy azután a gazdag példatár már önmagáért beszéljen.

A szokásanyagban sok szöveg vonatkozik a bajelhárításra, pl. a Szent Iván napi (július 24.) virágkoszorú a házra akasztva megvédi azt a leégéstől, Boldizsár vagy Vízkereszt napja (jan. 6.) a katolikusoknál a házszentelés napja (a víz, só és kréta gonoszűző szerként szolgált), amikor a pap által az ajtófélfára írt G. M. B. (a három király: Gáspár, Menyhért, Boldizsár), szintén elűzte a gonoszt. A Benedek napján (márc. 21.) dugdosott fokhagyma elűzi a boszorkányt, „teteményei” hatástalanok maradnak. Nagypénteken Bácskában és Bánátban napkelte előtt kapcadarabot gyűjtanak, a házat körüljárva megfüstölik, hogy a kígyók, békák elkerüljen.

Bőven akad időjóslo nap is: ha újév reggelén hideg, északi széllel ébredünk, hosszú, kemény télre számíthatunk. Vince napján (jan. 22.), „Ha megcsordul Vince, tele lesz a pince”, mondják a baranyai szőlősgazdák. Közismert az a hiedelem, miszerint Pál forduláskor a tél ellenkezőre fordul, vagy jégtörő vagy jégcsináló lesz. Ezért vallják Topolyán, hogy „Inkább farkas ordítson be, mint hogy jó idő legyen!” Gyertyaszentelő napján (febr. 2.) a Muravidéken úgy vélik: „Gyertyaszentelőn ha esik a hó, fúj a szél, / Nem tart sokáig a tél.” Viszont a Gergely-napi zivatar rossz időt mutat „Gergő-napi szél, Szent György-napig él”. Az áprilisi időjárás is előrejelzés: ha nedves a hónap, bő lesz az aratás. Európa-szerzte időjárási megfigyelések fűződnek Medárd napjához „Medárd napján ha esik, 40 napig mindig esik”, ha viszont tiszta az idő, akkor szép, jó nyárra lehet számítani. Székelykevei megfigyelések szerint Lambert napja (szept. 17.) megmutatja a tavaszi időjárást, akárcsak az „októberi időjárást várd márciusban” mondás. A száraz március viszont bő gabonatermést és sok bort jövendől. De vigyázni kell, mert a baranyaiak szerint: „Ha márciusban ugrándoznak, táncra perdülnek a bárányok, áprilisban újra akolba rekednek.”

Egészségjóslo, gyógyító nap is van bőven a gyűjteményben. Ilyen a márciusi hóban való mosdás, mely nemcsak a beteg szemre jó, hanem szépítő hatása is van. A lányok húsvét hétfői meglocsolása is szépség- és egészségvarázslás. A Szent György éjjelén gyűjtött gyógyfüvek embert, állatot egyaránt gyógyítanak. A Muravidéken elterjedt hiedelem a harmatszedés ezen az éjjelen, ennek is mágikus erőt tulajdonítanak. Varázserejű időszak a két asszony köze (aug. 15—szept. 8.), ekkor kell szedni a gyógyfüveket, és ekkor gyűjtsék a „két asszonyközi

tojást”, mert az sokáig eláll. Luca napja (dec. 13.) pedig gonoszjáró nap lévén az egyik leggazdagabb napja az évnek, ami a hozzá fűződő hiedelmeket, praktikákat, jóslásokat és tilalmakat illeti. Széleskörűen elterjedt a lucaszékkészítés, lucaostorfonás, Baranyában a lucaing varrása, mindez a gonosz, a boszorkány felismerésére, a tőle való védekezésre szolgált. A lucabúzának hajdan mágikus tulajdonsága volt, a jó termést, a termés minőségét mutatta meg. Sőt, a lucabúzáról levágott szárhegyeket mosdóvízbe tették, hogy a benne mosdó lányok szebbek legyenek, és ne fájjon a szemük. A Luca-nap férjjósló nap is (lucacédulák, lucagombóc stb.), akárcsak Szent Antal napja (jún. 13.) Zentán. Ezen a napon böjtölnek a lányok, csak kenyér és víz az egész napi ételük, italuk, így éjfélkor Szent Antalt kérve a tükörben meglátják jövődöbelijüket. Bácskában, Bánátban és Baranyában András napján (nov. 30.) volt a párjósló cselekmények egyik fontos napja. A lányok este tükröt, férfi alsóruhadarabot tettek a fejük alá, és azt remélték, hogy megálmodják a jövődöbelijük nevét. Az András-napi pogácsasütés is erre szolgált. A legények viszont 13 cédulára lánynevet írtak, és Lucáig egyenként eldobálták, az utolsón maradt a menyasszonyjelölt neve. Luca napján készül az ún. Luca-kalendárium is, mely az eljövendő év 12 hónapjának az időjárását mutatja meg, amilyen az időjárás Lucától karácsonyig, olyan lesz a következő év hónapjainak időjárása.

A gyűjteményben a sok hiedelem, jóslás, babona mellett népi dramatikus játékokat is olvashatunk, mint pl. a háromkirályozás, a gergelyjárás, balázsolás, a bánáti Magyarittabén a Zsuzsanna-játék szövege, Szlavóniában pedig a regösének egy töredéke kerül bemutatásra.

A bemutatott szokások szinte egységesek a kutatott területeken, elvéve akad ellentét, mint amilyen Máté napja (szept. 21.), ami a Muravidéken vetésre nem alkalmas, mert polyvás lesz a gabona, Bánátban viszont éppen ezen a napon vetik a búzát. Az egykori gazdag szokásrend azonban — állapítja meg a kutató —, ma már csak töredékeiben él az életmódváltás következtében.

Penavin Olga *Népi kalendárium* című gyűjteménye a népi tárgyi és szellemi kultúra megismerését segíti.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

NYELVHASZNÁLATUNK MINDENNAPOS GONDJAI

Nyelvművelő írárok. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

A Nyelvművelő Füzetek új darabjának törzsanyagát a *Magyar Szó* valamikori Nyelvművelő mellékletének cikkei teszik. A válogatást és összeállítást Jung Károly, Tomán László és Vajda József végezte. Az 1971 októberétől 1979 augusztusáig havonta megjelenő melléklet hasáb-